

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 23 november 2018

Mål nr

Ö 5233-18

PARTER

Klagande

Sekretess CA

Adress hos ombudet

Ombud: Advokat KS

Motpart

Justitiekanslern

Box 2308

103 17 Stockholm

SAKEN

Förordnande av målsägandebiträde

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2018-10-31 i mål B 9136-18

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Högsta domstolen förordnar advokaten KS som målsägandebitråde för Sekretess CA i hovrätten.

YRKANDE I HÖGSTA DOMSTOLEN M.M.

Sekretess CA (målsäganden) har yrkat att advokaten KS ska förordnas till målsägandebitråde för henne i hovrätten.

Justitiekanslern har inte haft någon erinran mot att målsägandebitråde förordnas.

SKÄL

Vad målet i Högsta domstolen gäller

1. När en förundersökning har inletts eller återupptagits ska ett målsägandebitråde under särskilt angivna förutsättningar förordnas för målsäganden (1 § lagen, 1988:609, om målsägandebitråde). Biträdets förordnande gäller som huvudregel till dess att tiden för att överklaga tingsrättens dom har löpt ut. Om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen, ska enligt 1 a § andra stycket ett målsägandebitråde förordnas i högre rätt under de förutsättningar som anges i 1 §. Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebitråde i högre rätt ska det även beaktas om målsäganden ska höras, vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk och om det finns något annat särskilt skäl.
2. Frågan i Högsta domstolen är vad som i ett mål om våldtäkt krävs för att ett målsägandebitråde ska förordnas i högre rätt.

Bakgrund

3. Advokaten KS förordnades som målsägandebitråde för målsäganden i en förundersökning avseende våldtäkt. Åklagaren väckte sedermera åtal mot en

person för våldtäkt riktad mot målsäganden. Målsäganden biträdde åtalet och yrkade skadestånd med 125 000 kr för kränkning och 15 000 kr för sveda och värk.

4. Tingsrätten ogillade åtalet och lämnade yrkandet om skadestånd utan bifall. Rättens ordförande och en nämndeman var skiljaktiga och ville döma den tilltalade för våldtäkt.

5. Åklagaren och målsäganden har överklagat tingsrättens dom. Åklagaren har yrkat att den tilltalade ska dömas för våldtäkt. Målsäganden, som förklarat att hon biträder åtalet även i hovrätten, har yrkat att den tilltalade ska förpliktas betala i tingsrätten yrkat skadestånd.

6. Åklagaren har åberopat samma bevisning som i tingsrätten och angett att förhören med den tilltalade, målsäganden och vittnena bör förebringas genom uppspelning av ljud- och bildupptagningarna från förhören i tingsrätten. Målsäganden har åberopat samma bevisning som åklagaren. Åklagaren har förklarat att hon åtar sig att företräda målsäganden i hovrätten om målsägandebitråde inte förordnas för henne där.

7. Målsäganden har begärt att hennes målsägandebitråde i tingsrätten ska förordnas som målsägandebitråde för henne även i hovrätten. Hovrätten har avslagit hennes begäran.

8. Till stöd för sitt överklagande i Högsta domstolen har målsäganden anfört sammanfattningsvis följande. Hon behöver hjälp att ta till vara sin rätt i hovrätten. Hon mår mycket dåligt och har svårt att acceptera att den tilltalade kan bli frikänd med så liten marginal. Hon behöver extra stöd och hjälp som åklagaren inte kan tillhandahålla. Dessutom biträder hon åtalet och yrkar av olika skäl skadestånd utöver schablon.

9. Justitiekanslern har anfört att det inte har framkommit något sådant särskilt skäl som anges i 1 a § lagen om målsägandebitråde men att det är fråga

om ett sexualbrottmål där det enligt 1 § föreligger en stark presumtion för att målsägandebitråde ska förordnas. Enligt Justitiekanslerns mening är det inte uppenbart att behov av biträde saknas och hon har därmed inte någon erinran mot att målsägandebitråde förordnas i hovrätten.

Lagen om målsägandebitråde

Förordnande av målsägandebitråde och biträdets uppgifter

10. När en förundersökning har inletts eller återupptagits ska ett målsägandebitråde under vissa förutsättningar förordnas för målsäganden. Prövningen ska göras med hänsyn till olika omständigheter beroende på vilken typ av brott det är fråga om. (Se 1 § lagen om målsägandebitråde.)

11. Sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken intar en särställning eftersom det endast vid sådana brott finns en presumtion för förordnande; målsägandebitråde ska förordnas om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde. Av förarbetena framgår att presumtionen är mycket stark och att det i allmänhet inte ska ske någon prövning av målsägandens behov av biträde, fränsett den situationen att ett annat biträde redan är förordnat (se prop. 1987/88:107 s. 19 ff. och 37 samt prop. 1989/90:158 s. 5 f.).

12. Vad gäller andra typer av brott ska det däremot ske en reell prövning. Såvitt gäller brott mot liv och hälsa samt brott mot frihet och frid på vilket fängelse kan följa (3 och 4 kap. brottsbalken) ska målsägandebitråde förordnas om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av ett sådant biträde. Samma prövning ska göras vid rån och grovt rån (8 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken). Vid andra brott på vilket fängelse kan följa ska målsägandebitråde förordnas om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av ett sådant biträde.

13. Målsägandebiträdet ska ta till vara målsägandens intressen i målet samt lämna stöd och hjälp. I det ligger att bistå målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk i anledning av brottet, om detta inte görs av åklagaren. (Se 3 § lagen om målsägandebiträde.)

14. Till målsägandebiträde ska förordnas en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan person som har avlagt de kunskapsprov som krävs för behörighet till domaranställning. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas. (Se 4 § lagen om målsägandebiträde.)

2018 års reform

15. Förordnandet gäller som huvudregel till dess att tiden för att överklaga domen har löpt ut. Som anges ovan i punkten 1 ska, om åklagaren eller den tilltalade har överklagat domen i ansvarsdelen, ett målsägandebiträde förordnas i högre rätt under de förutsättningar som anges i 1 § lagen om målsägandebiträde. Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebiträde i högre rätt ska det även beaktas om målsäganden ska höras, vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk och om det finns något annat särskilt skäl.

16. Kravet på ett nytt beslut för att ett målsägandebiträde ska förordnas i överrätt motiverades främst med att behovet av målsägandebiträde i hovrätten har minskat på grund av reformen En modernare rättegång. Målsäganden deltar numera sällan personligen i huvudförhandlingen och den funktion målsägandebiträdet kan fylla är många gånger begränsad. Införandet av bestämmelserna var en del av en större reform som enligt förarbetena syftar till ett mer effektivt och ändamålsenligt utnyttjande av resurserna när det gäller rättsliga biträden. Det anges att stödet till målsäganden förbättras genom skärpta kompetenskrav för målsägandebiträden och krav på rättens tillstånd för att ett sådant biträde ska få sätta någon annan i sitt ställe. (Se prop. 2017/18:86 s. 17 ff., 25 f. och 37.)

17. Det bör även nämnas att det samtidigt med ändringarna i lagen om målsägandebitråde genomfördes en ändring i 23 kap. 5 § rättegångsbalken. Ändringen innebär att om en förundersökning avser ett sexualbrott, ska anmälan om målsägandebitråde göras omedelbart när förundersökningen har inletts eller återupptagits, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av ett sådant biträde. Syftet är att målsägandebiträdet ska förordnas så tidigt som möjligt i processen. (Se prop. 2017/18:177 s. 70 f.)

Närmare om förordnande av målsägandebitråde i högre rätt

18. Den lagtekniska konstruktionen får så förstås att då fråga uppkommer om att förordna målsägandebitråde i högre rätt ska de förutsättningar som anges i 1 § lagen om målsägandebitråde alltså vara styrande. För att 1 a § ska fylla någon funktion vid mål om sexualbrott måste emellertid prövningen göras utifrån de behov målsäganden har i överrättsprocessen; dessa är regelmässigt andra än under förundersökningen och rättegången i tingsrätten. Prövning av målsägandens behov av biträde ska därför ske med andra utgångspunkter än då förundersökning inleds eller återupptas. (Jfr p. 11 och prop. 2017/18:86 s. 47 f.)

19. Prövningen ska ske med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet. Av betydelse är då bl.a. vad det är för typ av sexualbrott. Enbart den omständigheten att ett åtal för våldtäkt ska prövas i hovrätten, och det även om åklagaren har överklagat ett ogillat åtal, kan inte anses innebära att ett målsägandebitråde ska förordnas. Om det däremot är så att målsäganden kommer att närvara vid förhandlingen i högre rätt, t.ex. därför att tilläggsförhör ska hållas med henne eller honom, bör ett målsägandebitråde förordnas. Detsamma gäller, oavsett om målsägandens närvaro påkallas eller inte, för det fall förnyade förhör eller tilläggs- eller omförhör ska hållas med andra personer angående frågor som har betydelse för målsäganden.

20. Att målsäganden biträder åtalet kan också medföra att det finns behov av ett målsägandebitråde, och det även om målsäganden inte ska närvara vid

huvudförhandlingen i hovrätten. Enbart den omständigheten att målsäganden biträder åtalet även i hovrätten är emellertid inte tillräckligt. Det bör krävas att målsäganden vidtar eller avser att vidta någon processuell åtgärd utöver de som åklagaren vidtar. Det kan handla om att lägga fram egen utredning, åberopa bevisning, justera åtalet eller framställa ett eget påföljdsyrkande.

21. En av målsägandebiträdets viktigaste uppgifter är att biträda målsäganden med att föra talan om enskilt anspråk. Detta gäller inte minst vid åtal om våldtäkt där det ofta är fråga om betydande skadeståndsbelopp. Om skadeståndsfrågan i ett våldtäktsmål inte är av så enkel beskaffenhet att målsägandens talan lika väl kan föras av åklagaren, bör målsägandebiträde förordnas. Enbart det faktum att målsäganden yrkar skadestånd bör dock inte vara tillräckligt för ett förordnande. Däremot bör målsägandebiträde förordnas om det åberopas skriftlig bevisning av någon betydelse, om det krävs mer utförlig argumentation eller om skadeståndsfrågan annars inte är renodlad eller klarlagd (jfr prop. 2017/18:86 s. 25 f.).

Bedömningen i detta fall

22. Målet gäller åtal för våldtäkt. Målsägandebiträde ska därför förordnas om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde i hovrätten (jfr p. 18).

23. Hovrätten ska pröva ett i tingsrätten ogillat åtal. Åklagaren och målsäganden har överklagat domen. Såvitt framkommit ska målsäganden inte närvara vid huvudförhandlingen i hovrätten och några nya förhör ska inte hållas. Åklagaren och målsäganden har åberopat samma bevisning som i tingsrätten och de förhör som hölls där ska redovisas genom uppspelning av tingsrättens ljud- och bildupptagningar. Målsäganden har biträtt åtalet även i hovrätten, men hon har inte vidtagit eller angett att hon ska vidta några processuella åtgärder utöver de åklagaren har vidtagit. (Jfr p. 19 och 20.) Det är

därför uppenbart att det inte föreligger något behov av målsägandebiträde i hovrätten med hänsyn till prövningen av ansvarsfrågan.

24. I målet förekommer emellertid även ett skadeståndsyrkande från målsäganden. Tingsrättens ogillande i ansvarsdelen fick till följd att skadeståndsyrkandet inte prövades i sak av tingsrätten. Beroende på hovrättens bedömning i ansvarsfrågan kan skadeståndet komma att prövas i sak i hovrätten som första instans. Det är inte självklart att målsägandens talan om skadestånd lika väl kan föras av åklagaren (jfr p. 21). Det kan därför inte anses vara uppenbart att målsäganden saknar behov av ett målsägandebiträde i hovrätten.

25. Målsägandens begäran om att advokaten KS ska förordnas som målsägandebiträde för henne i hovrätten ska därför bifallas.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Svante O. Johansson, Dag Mattsson, Sten Andersson, Stefan Johansson (referent) och Eric M Runesson
Föredragande justitiesekreterare: Janina Kastevik